

MASARYKOVA UNIVERZITA

STŘEDISKO PRO POMOC STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI NÁROKY

Úvod do morfologie znakových jazyků

Podzimní semestr 2013

Brno, 3. října 2013

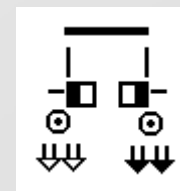

Morfém

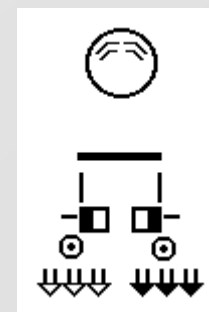
- nejmenší jazyková jednotka, která nese vlastní význam
- znak nebo součást znaku
- **lexikální morfém** – morfém, který nese věcný význam, nikoli gramatický význam
- **gramatický morfém**:
 - plurál – **opakovaný pohyb**, např. DÍTĚ x DĚTI

- slovesný aspekt – **znásobený opakovaný pohyb** pro význam „dlouhá doba“, např. ČEKAT-DLOUHO

X

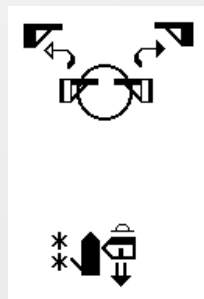

Morfemické struktury

- **monomorfemické znaky** – jeden morfém (např. PRAVDA , ŠTĚSTÍ , MYSLET)

- **dimorfemické** nebo **polymorfemické znaky** – více než jeden morfém (např. DOZVĚDĚT SE = SLYŠET + ZÍSKAT,

VYHLÁŠKA

= PROHLÁSIT + ZÁKON,

Morfemické struktury

LES (SPJ)

= JEHLIČNATÝ-STROM + plocha

SILNĚ-PSÁT

= PSÁT + SILNĚ

TŘI-ROKY

= TŘI + ROK

POŠKRÁBÁNÍ-HLAVY = místo hlavy + POŠKRÁBÁNÍ

Volné morfémy x vázané morfémy

- AKVÁRIUM: RYBA + specifikátor rozměru; volný morfem - RYBA, vázaný morfem - specifikátor rozměru
- SVÍČKA (SPJ): volný morfém - PÁLIT + vázaný morfem - specifikátor rozměru
- JA-DÁT-TOBĚ: volný morfém - DÁT; vázané morfémy - JA a TOBĚ
- volný morfém - operace, vázané morfémy - místa operace, např. OPERACE-NA-NOSE, OPERACE-NA-RUCE, OPERACE-NA-UCHU

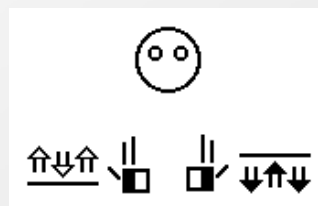

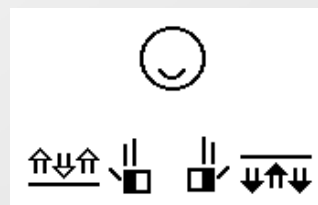
Volné morfémy x vázané morfémy

- volné morfémy - manuální znaky, vázané morfémy - výraz obličeje a změna v pohybu rukou, např.:

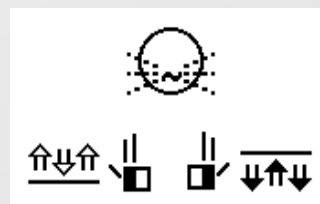
OHODLANĚ-ZNAKOVAT

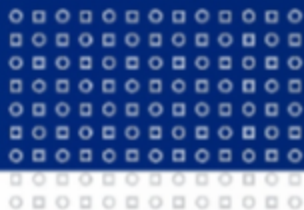

POTĚŠENĚ-ZNAKOVAT

DLOUHO-ZNAKOVAT

Kompozita

- skládají se ze dvou volných morfémů

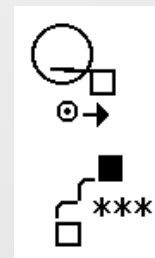
- změna tvaru ruky:

- ÚNOR = MASKA + TANČIT

- redukce pohybu:

- ČERVEN = ČERVENÝ + JAHODA

- SNÍH = BÍLÝ + PADAT

- MOUKA = BÍLÝ + PRÁŠEK

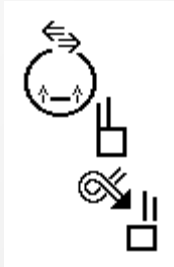

Morfémy vyjadřující zápor

- shodný pohyb, kdy se ruka otočí po smyčce dlaní vzhůru - nese význam záporu

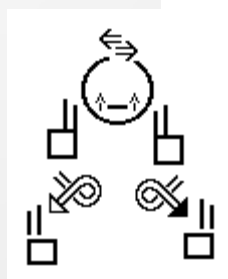
● např. NEZNAT

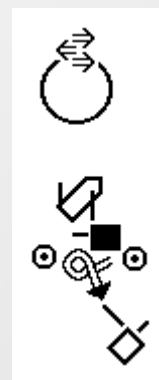
, NEPOTŘEBOVAT

NEMOCI

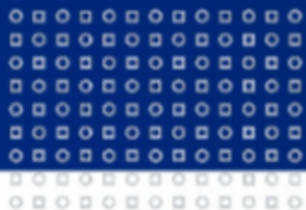

, NENÍ

, NEMUSET

Klasifikátorové morfémy

- tvary ruky, které zastupují jména a zařazují objekty jimi běžně označované do různých kategorií podle určitých společných rysů, např. podle tvaru, velikosti, způsobu uchopení a pod.
- osoba - tvar ruky D^{III}_0 / = UČITEL = UČIT + klasifikátor osoby
- skupina - tvar ruky 5^{III} / = STÁDO OVCÍ = OVCE (jedna) + klasifikátor skupiny
- skupina - tvar ruky 5^{III} / = DĚTI = DÍŤE + klasifikátor skupiny

Morfémy pohybu a umístění

- pohyby ruky a její umístění v prostoru, které vyjadřují pohyb objektu po určité dráze, nebo jeho výskyt na určitém místě
- pomocí morfému pohybu a klasifikátoru osoby můžeme např. vyjádřit skutečnost, že:
 - nějaká osoba k nám přichází zleva, nebo nějaké vozidlo k nám přijíždí zleva
 - nějaká osoba se pohybuje v kruhu, nebo nějaké vozidlo se pohybuje v kruhu

Metaforické morfémy

- morfémy s obecným významem, který tvoří základ různých metafor
 - nejsou arbitrární, ale existuje vztah mezi formou morfému a jeho významem
 - **metaforický morfém – tvar ruky + pohyb ruky** x klasifikačtorový morfém – tvar ruky
1. vyzařování (otevínající se pěst) – SVĚTLO, SPRCHA, SEMAFOR, LAMPA, KOUZLO, ODESLAT (NĚCO)
 2. uchopení (zavínající se na pěst) – POCHOPIT, UKRÁST, PŘISTIHNOUT, DRŽET, VZÍT

Metaforické morfémy

3. absorbovat (částečně otevřená dlaň se vnitřním pohybem zavírá) – KOPÍROVAT, VZOR, OPISOVAT, NAHRÁVAT

Nemanuální morfémy

- obvykle mívají adjektivní a adverbialní funkci
- špička jazyka je prostrčená mezi rty - obecný význam: “málo”, např. MALÁ-VESNICE, MALÉ-DÍTĚ
- během artikulace ústa mění svojí konfiguraci z nafouklých tváří do pozice s vyceněnými zuby a současným syčením [BS] - obecný význam: “mnoho”, např. JÍDLO-NA-HROMADĚ, VELKÉ-AKVÁRIUM
- tváře jsou nafouklé, vzduch je držen uvnitř úst [B] - obecný význam: “velký objem”, např. TLUSTÁ-BUNDA, TLUSTÁ/OBJEMNÁ-KNIHA

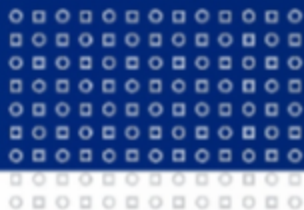

Nemanuální morfémy

- tváře jsou nafouklé, vzduch je vypouštěn ven z úst [B]
- obecný význam: “velká intenzita”, např. VELKÁ-ZIMA, VYSOCE-POSTAVENÝ-PRACOVNÍK
- tváře jsou jen mírně nafouklé, vzduch je vypouštěn ven z úst [B] - obecný význam: “trvání děje”, např. JET-AUTEM, JET LODÍ, VYRÁBĚT-NĚCO
- koutky úst jsou rozevřené, zuby jsou vyceněné z úst [S] - obecný význam: “velká intenzita/náročnost”, např. BĚŽET-RYCHLE, RYCHLE/HODNĚ-FOTIT, VELMI-DETAILNĚ

Morfémy plurálu

- **opakovaný pohyb** - např. DĚTI = DÍTĚ + opakovaný pohyb, SLOVA, SKŘÍNĚ
- **půoblouk** - shodová slovesa, např.: JÁ-DÁM-VÁM-VŠEM, TY-ZAPLATÍŠ-NÁM-VŠEM se uplatňuje typický pohyb ruky v půoblouku (artikulováno jednou nebo dvěma rukama)
- **opakovaný a distribuční pohyb** - shodová slovesa, např.: JÁ-UČIT-KAŽDÉHO-Z-NICH, ON-PTÁ-KAŽDÉHO-Z-NICH

